

Információtörténelem – újratöltve

Bevezetés egy tematikus lapszámhoz

Majd egy emberöltő telt el azóta, hogy a *Világtörténet* 1996. őszi–téli számában Magyarországon elsőként tematikus összeállítás foglalkozott az információtörténeti irányzatban rejlő kutatási potenciállal. Az akkori szerkesztőség jó érzékkel adott otthont a fordításokat és recenziókat is tartalmazó válogatásnak, amely így nemzetközi viszonylatban is az egyik legkorábbi komplex recepciós tetteknk számít – ha nem az angolszász nyelvterület dominálná a diskurzust, bizonyára számon is tartanák.

Az idő tájt – értelemszerűen – a bevezetés még részben historiográfiai tényeket sorolt fel, amelyek az irányzat őstörténetét, gazdag hagyományait, előfutárait körvonalazták az identitáskeresés és az információ-központú megközelítmód létjogosultságának igazolása érdekében. A tanulmányok is javarészt azt a célt szolgálták, hogy kis ablakokat nyissanak olyan témakörökre, ahol nemcsak az információáramlás egyes kulcsterületeinek önmagukon túlmutató társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális beágyazottsága igazolható, hanem ezek befolyása, hatása, szerepe is újragondolható átfogóbb történeti folyamatok alakításában. Ennek a lapszámnak köszönhetjük Kalla Gábor revelatív, azóta sokat hivatkozott tanulmányát, amely a legfrissebb kutatások fényében az információtárolás és -átadás teljes technika-, társadalom- és gazdaságtörténeti kontextusának részeként rekonstruálta az írás mezopotámiai kialakulását.

Az azóta eltelt másfél évtizednek az információtörténeti irányzat megerősödését, saját narratíváinak kialakítását, áttekintő és speciális részkérdéseket feltáró monográfiák születését köszönhetjük. Nagyjából ennyi időre volt szükség, hogy már ne az információs nómenklatúra használatának létjogosultságára kelljen fókuszálni, hanem egyre inkább az ebben rejlő heurisztikus erőt és innovatív vizsgálódási lehetőségeket lehessen felmutatni. Úgy tűnik, ennek köszönhetően az információtörténelem lassan új szakaszba lép. A megélenkülő érdeklődést jól jelzi, hogy rangos társadalomtudományi lapjaink közül az *Aetas* a 2012/4., a *Századvég* pedig a 2013/4. számát szentelte ennek az irányzatnak. Az itt megjelenő közlemények sora jól érzékelteti: már nemcsak arról van szó, hogy jól ismert történeti tárgyak – mint az írás, a sajtó, a könyv, a hírforgalom, az elektronikus média vagy az adattárolás históriájának – feldolgozásakor az információs jelenségcsalád magas absztrakciós szintű fogalmi hálóját mozgósítva jobban „átjárhatóvá” válnak az információs

kultúra korábban külön kezelt területei. Egyre meggyőzőbben körvonalazódik el-
lenben, hogy az információs szemléletmód érvényesítésének kettős hozadéka van:

- történeti események ok-okozati magyarázatába, levezetésébe olyan szempontok, összefüggések emelhetőek be, amelyek új fényben láttatják az egészet;
- új tárgyak válnak körvonalazhatóvá, ahol az információs kultúra korábban „kis színesnek”, kultúrtörténeti adaléknak minősülő területeiről, ágazatairól, jelenségeiről rendszerezett feldolgozások szülehetnek.

A *Világtörténet* e mostani számának tanulmányai sokféleképpen dokumentálják és erősítik meg ezt a módszertaninak is nevezhető előrelépést. A nyitó tanulmány a „nagy történelemként” felfogott információtörténelem tárgyalásával kísérletet tesz a szakirodalomból mindmáig hiányzó információs antropológiai alapvetés néhány fogalmi és szerkezeti kiindulópontjának formulálására. Árvai Tamás Kristóf az újasszír társadalom egy ez idáig más szempontból elemzett forráscsoportját, a királyfeliratokat helyezi nagyító alá, és rekonstruálja azt a szűrőrendszert, amelyen keresztül e szövegelemek konkrét információs funkciója és információs tartalma felfejthető, értelmezhető, elemzésbe vonható. Buhály Attila az urartui epigráfiai hagyomány információs vonatkozásait járja körül, a multiplifikációs hatás kulturális identitásképző és információközösség-teremtő erejének kontextusában. Fedeles Tamás figyelemre méltóan alapos tanulmánya a vallásos indíttatású utazások 15. századi történetének teljes információtörténeti keresztmetszetét nyújtja. Nemcsak az utazással megszerzett információs többletnek a (távoli) világ egyes elemeire vonatkozó ismeretek bővítésében játszott szerepét tárja fel, hanem annak minden instanciáját, a szóbeliség csatornáitól a tolmácsokon át a tárgyasított információhordozókig, az utazók által a helyszíneken hagyott információépítészeti alkotásokig. Nagy érdeme, hogy ahol mód van rá, nyomon követi az új információ cselekvéssé válásának útját, a friss értesülések hatáskövetkezményeit.

Radek Tünde bemutatja, hogy egyetlen forráscsoportból, a középkori német nyelvű krónikákból milyen nagy felbontásban tudjuk rekonstruálni a korabeli híráramlás teljes problémakörnyezetét: a hírek keletkezésének és továbbításának okait, fajtáit, nyelvi beágyazottságát, a különböző típusú és elnevezésű hírvivőket, szakosított szereplőket, azok díjazását, sebességét vagy épp a követjáráshoz kapcsolódó rituáléikat. Hasonló tettet hajt végre Hanny Erzsébet, aki a 17. század végének magyar–török vonatkozású spanyol hírirodalmát veszi nagyító alá, az (immár nyomtatott anyagokkal kiegészülő) kontinentális híráramlás földrajzi és mediális sokszínűségét felvillantva. Maria Stuibernek a 18. század második fele levelezőhálózataival foglalkozó tanulmánya remekül építi tovább az egyre elterjedtebb hálózati interpretációkat a levelezési praxis jobb tipológiai és nevezéktani leírása felé, kiemelve a periférikus tagok nagy szerepét a hálózatok közötti áramlások megteremtésében. Vörös Boldizsártól pedig megtudjuk, hogy még a hipermedialitással

jellemezhető 20. században is milyen makacs módon tudnak újratermelődni az információáramlás parazitái, a nyilvános közleményforgalomba bekerült fikciók.

A nyitó bekezdésben megemlített generációs váltás szempontjából biztató, hogy válogatásunkat kiemelkedő információtörténeti monográfiákról szóló recenziók is színesítik, amelyeket kivétel nélkül doktori tanulmányaikat folytató fiatal történészeknek és történelem mesterszakos egyetemi hallgatóknak köszönhetünk. Ezúttal szakítottunk a *Világtörténet* gyakorlatával – miszerint csak friss könyvekről közöl ismertetéseket –, és Magyarországon ismeretlen munkák bemutatásával kívánjuk felvillantani, hogy milyen témakörökkel és megközelítésekkel gazdagodott az információtörténelem az elmúlt két évtized során.

Befejezésül említsük meg, hogy a tanulmányok magyar szerzői először előadásként formálták meg tárgyukat, amelyek a Nyíregyházi Főiskola Történeti és Filozófiai Intézetének 2013. november 21–22-én megtartott *Információ és társadalom* című konferenciáján hangzottak el. Az esemény megszervezéséért e tematikus válogatás társszerkesztőjét, Gulyás László Szabolcsot illeti köszönet.

Z. Karvalics László

INFORMATION HISTORY – RELOADED

INTRODUCTION TO A SPECIAL ISSUE

Our journal re-discovers the information history domain after eighteen years with eight innovative papers and four reviews, representing different ages and approaches to this emergent paradigm of history research, successfully identifying and describing new, relevant information history objects and connections.